

Мирошниченко Тетяна Миколаївна,
доцент кафедри кримінального процесу
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, кандидат
юридичних наук

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЗОРОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

У п. 5 ч. 2 ст. 33 «Забезпечення прозорості діяльності Бюро економічної безпеки України» Закону України «Про Бюро економічної безпеки України» викладено положення, у відповідності з яким вказаний орган «у виключних випадках може оприлюднювати з урахуванням обмежень, передбачених ст. 222 КПК України, на своєму офіційному веб-сайті інформацію про хід досудового розслідування кримінальних проваджень» [1].

Звернення до змісту ст. 222 КПК «Недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування» дає можливість сформулювати загальні вимоги закону щодо збереження таємниці досудового розслідування, а саме: 1) відомості досудового розслідування можуть розголошуватись за умови отримання на це дозволу слідчого або прокурора; 2) відповідні дані розголошуються в обсязі, в якому вказані посадові особи визнають це за можливе; 3) слідчий, прокурор зобов'язані попередити осіб, яким стала відома важлива для розслідування інформація у зв'язку з їх участю у кримінальному провадженні, про їх права і обов'язки щодо цієї інформації.

Варто зазначити, що на теперішній час у науковій та практичній сфері продовжуються дискусії щодо правильності підходів законодавця в регулюванні традиційно актуального питання – збереження у таємниці важливих для розслідування даних. Інтерес до цієї теми, з одного боку, пояснюється необхідністю забезпечення нерозголошення таких відомостей в умовах практично необмежених можливостей поширення інформації у численних засобах інформації з використанням різноманітних ресурсів. З іншого – потребами суспільства у врегулюванні питань інформування населення як необхідної складової реалізації права на свободу вираження поглядів у демократичному суспільстві (ст. 10 Конвенції про захист прав і основоположних свобод) [2] в умовах «переконливого громадського інтересу» щодо подій, які є об'єктом розслідування у кримінальному провадженні, а також особистого інтересу підозрюваних у забезпеченні ефективного правового захисту шляхом застосування належних правових процедур при розслідуванні кримінальних правопорушень за їх участі.

Важливою кримінально-правовою гарантією забезпечення таємниці досудового розслідування стало доповнення у 2017 році статті 387КК України частиною другою, у відповідності з якою до кримінальної відповідальності за розголошення відомостей досудового

розслідування можуть бути притягнені не лише громадяни, а й слідчий суддя, суддя, прокурор, слідчий, дізнавач незалежно від того, чи приймала ця особа безпосередню участь в оперативно-розшукових діях чи досудовому розслідуванні.

Відтак, задля ефективного розслідування випадків розголошення таємниці досудового розслідування мають бути встановлені обставини, що вказують на особу, попереджену про таку відповідальність у «встановленому законом порядку».

Нажаль, редакція ст. 222 КПК не визначає процесуальної форми такого попередження, що значно знижує ефективність реалізації нормативного змісту матеріальної норми права. Вочевидь, окрім закріплення на законодавчому рівні порядку попередження особи про кримінальну відповідальність законом також мають бути передбачені вимоги до змісту дозволу слідчого, прокурора на розголошення даних досудового розслідування в об'ємі, який посадові особи визнають можливим.

Законом передбачена письмова форма дозволу слідчого, прокурора на розголошення таємниці досудового розслідування. Водночас відсутня вказівка на форму попередження про відповідальність за розголошення даних кримінального провадження. На практиці використовується протокол як форма фіксації вказаної процесуальної дії [3, с. 124]. Однак, у відповідності із ч. 1 ст. 104 КПК протокол складається лише у випадках, передбачених КПК. Отже, згадана практика не відповідає закону. У подібних випадках, думається, слід використовувати процесуальні документи, однойменні із назвою процесуальної дії, що фіксується, а саме, «дозвіл», «попередження».

Процесуальний порядок попередження про кримінальну відповідальність за розголошення таємниці досудового розслідування, окрім форми закріплення такого попередження, має включати процедури, у ході яких визначаються особи, що попереджаються про таку відповідальність, та обсяг інформації, яка може бути розголошена.

На відміну від КПК 1960 року чинний КПК не вказує на осіб, які попереджаються про відповідальність за розголошення даних досудового розслідування. На думку деяких авторів вказаний підхід має ознаки прогресивності [4, с. 203]. З такою позицією не можна погодитись. У порівнянні із КПК 2012 р. редакція аналогічної статті 121 КПК 1960 р у більшій мірі відповідала принципу правової визначеності, оскільки не розповсюджувала обов'язок зберігати таємницю досудового розслідування на підозрюваного та його захисника.

Європейський суд з прав людини (далі ЄС) одним із елементів змісту принципу верховенства права називає те, що «громадянин повинен мати можливість повідомляти компетентних посадових осіб держави про поведінку державних службовців, яка їм видається неправомірною або незаконною» (справа «Сірик проти України», 2011 р). Отже, відповідальність за розголошення даних досудового розслідування не повинна розповсюджуватись на відомості: про порушення закону

органами державної влади та їх посадових осіб; на відомості, що викладаються у клопотаннях та заявах, скаргах та інших процесуальних документах; в заявах, що подаються в державні та міжнародні органи захисту прав громадян. Вказані відомості є необхідною складовою частиною клопотань, скарг, заяв, які використовуються учасниками кримінального провадження для захисту своїх прав та законних інтересів. Подібні виключення із загальних правил про заборону розголошення відомостей досудового розслідування мають бути передбачені у ст. 222 КПК як такі, що спрямовані на забезпечення права особи на захист у кримінальному провадженні.

Що стосується виконання Бюро економічної безпеки дій, передбачених п. 5 ч. 2 ст. 33 Закону «Про Бюро економічної безпеки України», які полягають в оприлюдненні у виключних випадках інформації про хід досудового розслідування на своєму офіційному веб-сайті, то слід зауважити з урахуванням положень ч. 2 ст. 387 КК України про те, що розголошення відомостей посадовими особами органів досудового розслідування і суду є проступком з формальним складом. Категоричність, з якою законодавець передбачає кримінальну відповідальність для цих осіб за розголошення даних досудового розслідування незалежно від участі у кримінальному провадженні, по суті нівелює можливості, які їм надає положення п. 5 ч. 2 ст. 33 вказаного закону. У ситуації вибору між оприлюдненням інформації про хід досудового розслідування кримінального провадження, за яке посадові особи можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності, і бездіяльністю при забезпеченні прозорості функціонування Бюро економічної безпеки вищезгадані суб'єкти, скоріш за все, виберуть останнє. У виключних випадках, про які мова йде у ст. 33 Закону «Про Бюро економічної безпеки України», слід керуватися рішенням ЄС у справі «Бедат проти Швейцарії» (2016 р.) [5, с. 442], у якому висловлюється положення про те, що «за певних обставин інтереси засобів масової інформації заслуговують більшого захисту, ніж інтереси збереження таємниці розслідування». Вочевидь, малась на увазі наявність «переконливого громадського та особистого інтересу» у так званих «резонансних» злочинах.

Список використаних джерел

1. Про Бюро економічної безпеки України: Закон від 28.01.2021 № 1150-IX. Голос України від 24.04.2021. № 54.
2. Конвенція про захист прав і основоположних свобод людини. Офіц. вісн. України. 1998. № 13.
3. Процесуальні документи у кримінальному провадженні. Зразки. Роз'яснення. Київ. Юрінком-Інтер. 2015. 545 с.
4. Якубова А.З. Недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування у кримінальному провадженні. Вісник Луганського держ. ун-ту внутр. справ ім. Є. О. Дідоренка. 2013. № 3. С. 199–209.

5. Дроздов О., Дроздова О. Правові позиції Європейського суду з прав людини: Аналітичний огляд. Фактор, 2018. 623 с.

Мовчан Анатолій Васильович,
професор кафедри оперативно-розшукової діяльності Львівського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

ХАРАКТЕРИСТИКА СТРУКТУРИ ТА МОДЕЛІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ

Впровадження в Національній поліції України моделі поліцейської діяльності, керованої аналітикою (Intelligence-Led Policing / ILP) потребує вдосконалення системи професійної підготовки фахівців з кримінального аналізу, які володіють як юридичними, так і спеціальними знаннями в галузі інформаційних технологій.

У ході дослідження нами опитано 160 практичних працівників аналітичних, оперативних та слідчих підрозділів Національної поліції. Респонденти до пріоритетних напрямів вдосконалення професійної підготовки фахівців з кримінального аналізу відносять проведення тренінгів для кримінальних аналітиків (78 %), використання інформаційно-комунікаційних технологій у професійній підготовці фахівців з кримінального аналізу (65 %), покращення організації самостійної підготовки фахівців (57 %) [1].

До особливостей проведення тренінгу, на яких базується курс кримінального аналізу, слід віднести наступні: курс починається з самого початку; використання інформаційно-комунікаційних технологій навчання; акцентування на принципах та техніках; мінімум нотування при проведенні тренінгу; заохочення активності учасників тренінгу; курс базується на практичних вправах; використання формули «опис-демонстрація-практика-зворотній зв'язок»; проведення практичного тестування.

Для підготовки поліцейських, яких уперше призначено на посади оперуповноважених у підрозділи кримінальної поліції Національної поліції України, передбачено проходження первинної професійної підготовки в центрах первинної професійної підготовки «Академія поліції». Відповідно до Стандарту професійної (професійно-технічної) освіти з робітничої професії «поліцейський (за спеціалізаціями)», затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 21 червня 2018 року № 669, розроблено Навчальну програму первинної професійної підготовки поліцейських за спеціалізацією «кримінальна поліція». Зазначеною програмою передбачено викладання для поліцейських, яких уперше призначено на посади в підрозділи кримінальної поліції, навчальної дисципліни «Основи кримінального аналізу».